

Előszó a Többhangú kritikához

KÍSÉRLET EGY ÚJ SZÍNHÁZKRITIKAI MŰFAJRA

A mikor megkérdeztük tisztelt, előttünk legalább egy nemzedékkel járó kritikustársunkat (mellesleg mi, szerkesztők sem vagyunk egy nemzedék), hogy mit szólna ahhoz, ha az ő kritikáját két másik kritikusunk kommentálná, vitatná, hozzászólna, nyomban azt válaszolta: „Persze. Aki bármivel is a nyilvánosság elé lép, az attól kezdve kiteszi gondolatait a vitathatóságnak, tehát csak tessék, tessék”, írta kérdésünkre Fuchs Livia.

A minta

Mint mindig, valahonnan inspirálódtunk, felvállaltan: a 2000 folyóirat *Margináliái* az ihletforrásunk. Ezért is hívtuk meg Margócsy Istvánt, a *Margináliák* egyik alapítóját, hogy ossza meg tapasztalatait. Ezek az online-ban megszokott, de print lapban meglepő komment-parafrazisok voltak képesek formai értelemben is reagálni a posztmodern kor (rendszerváltozással megnyílt) új kritikai kihívásaira. Többszólalás, a többféle vélemény kihívásokkal terhelt, de lehetséges párbeszédhelyzete az, ami létrejött. A *Marginália* életszerűen, nem utólagos kiforrtságában, hanem az élmény befogadásának karcos pillanatában képes megmutatni az eltérő reakciókat: egy kritikus bírálatát más kritikusok széljegyzetekkel látják el. Olvasok egy véleményt és felkiáltok: „Egyetértek!” Vagy: „Erről nagyon nem ezt gondolom!” A kritika így születik, ahogy a *Margináliák* kommentelői kiabálnak hevesen és hangosan, de a hagyományos tanulmány jól fésült esszévé simítja ezt az élet- és élményszerű kiabálást, amit a párbeszéd hevében érzünk.

A szabályok

A többhangú kritikát nem egy ember írja. Bizonyos értelemben mégis egyetlen ember írja, azonban írását mások, kritikusok és alkotók lábjegyzetelik, kommentálják. A kommentár lehet egybefüggő, vagy a szöveg más-más pontjaihoz fűzött gondolat. Esszéisztikus vagy élőszövegszerű. Szabad egyetérteni, egyet nem érteni. Viccelni, letolni, pimaszkodni. Tiltakozni és legfőbbképpen új szempontokat bedobni. Leírni mindazt, amit a másik néző a szöveg olvasása közben az előadás kapcsán újraél és gondol.

Miért legyen többhangú kritika?

A kritika dialógushelyzetben fogant: születésekor szalonbeszélgetések spontán (művészeti) diszkussziói hívják életre, noha az írott műfaj rögtön elveszíti az uzsonnasztalt körbevevő hangok sokféleségét. A hagyományos kritika mindig csak az egyik beszélő felet mutatja meg.

Diderot óta a kritikai véleményalkotás az okos és az ostoba, a mester és az örök kezdő, a zseni és a menthetetlen dilettáns párbeszédére épül. Tehát „nevelés”. A kritikus Sherlock, aki Watsonot tanítja. A „másik” véleménye nem lehet helytálló, és sosem hat a bölcs és önálló, tévedhetetlen, kiforrott személyiségre. Watson leperog Sherlockról. A valódi kritikus tudata ezzel szemben inkább olyan, mint Oscar Wilde pofátlan esszéinek kritikus hőse, ahol egyetlen tudat minduntalan változtatja véleményét, miközben szórakoztatóan számolja fel önmagát.

Mi azonban nem kívánjuk sem a kritikust, sem a kritikát felszámolni. A kritika eredendő párbeszédhelyzetét szeretnénk kihangsúlyozni. Tisztában vagyunk vele, mit veszítünk, amikor egy lényegileg megosztó műalkotás kapcsán éppen a lényegi vitát szüntetjük meg az egyoldalú véleményalkotással.

Nem akarunk úgy tenni, mintha a lapban közölt kritika volna a kánon, az egyetlen lehetséges ítélet, az „irányadó” vélemény reprezentációja. Mintha az előadásról csak egyetlen álláspontnak, értelmezésnek, értékítéletnek volna legitimitása. Am azt sem gondoljuk, hogy a kritika kora leáldozott: az elmúlt évtizedekben – ha nem is történt látható kritikai fordulat – a vélemények megjelenésének sokkal tágabb (virtuális, nem csak papíralapú) terei nyíltak (Kovács Bea foglalja össze az új kritikai műfajokat és a lehetséges tereket). Egy magát kritikaiként is definiáló színházi folyóiratnak nem szabad elrejtienie a minket körülvevő (posztmodern) világot, a vélemények polifóniáját. Nem azt állítjuk, hogy többé nem léteznek értékek, és minden relatív. Hanem azt keressük, hogy a több hang, egymás gondolatainak megismerése (ami egyre kevésbé tapasztalható) milyen többlettel jár. Mit tanulhatunk egymástól. Bevalljuk és megmutatjuk annak a sérülékeny sokféleségét, ahogy ezek a vélemények egymás mellett léteznek, olykor egymást sem kizárva vagy diszkreditálva. Reflektáltan kezeljük az esetleges tévedéseket vagy azt az abszurd helyzetet, amikor egy pozitív és negatív vélemény kölcsönösen feltételezi egymást. A kritika fenntartja magának a jogot, hogy saját véleménye legyen, önálló észrevételekkel, ez a vélemény azonban mégiscsak személyes, és nem mindenre kötelező. Nézőpontjának egyediségét a kritika leginkább kölcsönös párbeszédhelyzetben képes kifejezni. Mi pedig élvezettel szemléljük, ahogy a sokféle vélemény egymást relativizálja: ahogy a kritika többé nem karót nyelt törvényhozó intézmény, hanem zsidobongó kávéház (netán kocsmá), ahol a résztvevők komolytalanok, de tárgyukat komolyan veszik.

A szerkesztők